

KARADENİZ BÖLGESİNİN ZORLU VE DEĞİŞEN JEOPOLİTİK ORTAMINDA 1936 MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN UYGULANMASININ DİKKATLİ İDARESİ

Teoman Ertuğrul TULUN

Analist

Analiz No : 2024 / 3

25.03.2024

Bu yazı, ilk olarak AVİM tarafından 18 Ocak 2024te yayınlanan İngilizce bir makalenin çevirisidir. Makalenin çevrilmesine AVİM Çevirmeni Ahmet Can Öktem katkıda bulunmuştur.

1. Türkiyenin Karadenizdeki Stratejik Rolü: Jeopolitik Bir Analiz

Karmaşık jeopolitik dinamiklerin hâkim olduğu bu dönemde Türkiye, Birleşik Krallık (İngiltere) ve Ukrayna'nın dâhil olduğu durum, uluslararası antlaşmalar ve stratejik deniz operasyonlarının karşılıklı etkileşimine dair kritik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bölüm, devam eden Rusya-Ukrayna çatışması sırasında Türkiye'nin 1936 Montrö Sözleşmesi'ni uygulamasına odaklanmaktadır. Türkiyenin uluslararası hukuka bağlılığını ve bölgesel istikrarı koruma çabaları vurgulanarak, Birleşik Krallık mayın tarama gemilerinin Türk Boğazlarından geçişine izin vermemesinin arkasındaki stratejik mantığı incelenecektir.

2. Montrö Boğazlar Sözleşmesine İlişkin Kısa Bir Hatırlatma

Sözleşme resmi olarak "Boğazlar Rejimine İlişkin Sözleşme" başlığını taşımaktadır ve Montrö'de 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanmıştır.[1] Sözleşme'nin giriş paragrafında, diğer hususların yanı sıra, aşağıdaki hususlar yer almaktadır:

> "'Boğazlar' genel terimi altında yer alan Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'ndaki geçiş ve seyrüseferi, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Barış Antlaşması'nın 3. Maddesinde yer alan ilkeyi, Türkiye'nin güvenliği ve Karadeniz'de kıyıdaş Devletlerin güvenliği çerçevesinde koruyacak şekilde düzenlemek arzusuyla;

İşbu Sözleşme ile 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Sözleşme 4'ün değiştirilmesine karar vermişler ve Tam Yetkili Temsilcilerini atamışlardır:"[2]

Sözleşmenin tarafları Bulgaristan, Fransa, Birleşik Krallık, Avustralya, Yunanistan, Japonya, Romanya, Sovyetler Birliği, (eski Yugoslavya) ve Türkiyedir. Japonya, kendisi ile yapılan 8 Eylül 1951 tarihli Barış Antlaşmasının 8inci Maddesi gereğince Sözleşmeden çekilmiştir.

3. Jeopolitik Bağlam ve Türkiyenin Konumu

Birleşik Krallık'ın Rusya-Ukrayna çatışması sırasında Ukrayna'ya iki mayın tarama gemisi gönderme girişimi, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni uygulamasını anlamak için çok önemli bir bağlam sunmaktadır. Türkiye'nin bu gemilerin Türk Boğazlarından geçişine izin vermemesi, uzun zamandır yürürlükte olan bu uluslararası anlaşmaya olan derin bağlılığından kaynaklanmaktadır.

Türkiye'nin Montrö Sözleşmesine Yönelik Tutumu: Yukarıda belirtildiği üzere, 1936 yılından bu yana yürürlükte olan Montrö Sözleşmesi, özellikle çatışma dönemlerinde Türk Boğazlarından deniz geçişlerinin kontrolünde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye'nin mevcut durumda bu sözleşmeye bağlı kalması, uluslararası hukuka ve bölgesel istikrarın korunmasına olan bağlılığının bir ispatıdır. Türk Savunma Bakanlığı yetkilileri, Birleşik Krallık'a ait mayın tarama gemilerinin İstanbul Boğazı üzerinden Ukrayna karasularına girmesine izin verdikleri yönündeki iddiaları kesin bir dille yalanlayarak, Sözleşme hükümlerine bağlılıklarını vurgulamışlardır.[3]

Türkiye'nin Çatışmayı ve Tarafsızlığı Tanımlaması: Türkiye'nin Sözleşmeye ilişkin tutumu ile birlikte, daha geniş bir stratejik yaklaşımın geçerli olduğunu görmekteyiz. Türkiye'nin Ukrayna'daki çatışmaya tepkisi, durumun bir savaş olarak hızlı şekilde kabul edilmesi ve buna uygun tedbirlerin uygulanması şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye, çatışan tarafların askeri gemilerinin hareketini kısıtlamak için Montrö Sözleşmesi'ni uygulayarak, taraf tuttuğu şeklinde algılanabilecek her türlü eylemi reddederek, çatışmada tarafsız kalmayı amaçlamaktadır.

Diplomatik Alanlarda Açık İletişim: Bu tarafsızlık stratejisi, Türkiye'nin kararlarını uluslararası sahnede nasıl beyan ettiğini de kapsamaktadır. İngiltere'nin hibe ettiği mayın tarama gemilerinin Boğazlardan geçebileceğine dair basında yer alan iddialar, Türkiye İletişim Başkanlığı tarafından hızla ele alınmıştır. Yapılan resmi açıklamada, Türkiye'nin müttefiklerine ilişkin tutumu açıkça belirtilerek, Ukrayna'daki çatışma devam ettiği sürece bu mayın tarama gemilerinin geçişine izin verilmeyeceği vurgulanmıştır. Söz konusu tutum, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ne bağlılığını yansıtmakla beraber, kararları hakkında uluslararası ortaklarıyla açık bir şekilde iletişim kurma arzusunu da göstermiştir.[4]

4. Deniz Geçişine İlişkin Uluslararası Bakış Açıları

İngiltere'nin mayın tarama gemilerini Ukrayna'ya gönderme kararı konusundaki tartışmalar özellikle Amerikan, İngiliz, Ukraynalı ve diğer uluslararası bakış açıları arasındaki farkları ortaya koymaktadır. Bazı uzmanlar, Montrö Sözleşmesi'nin getirdiği kısıtlamalara rağmen bu gemilerin Karadeniz'e girmesine izin verilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

John A. Konrad Vnin Savı: Tanınmış bir denizcilik uzmanı ve girişimci olan Kaptan John A. Konrad V, mayın tarama gemilerinin Montrö Sözleşmesi kapsamında savaş gemisi olarak sınıflandırılmasına karşı çıkmaktadır. İngiltere'nin Rusya-Ukrayna ihtilafında savaşan bir ülke olmaması nedeniyle, Türkiye'nin bu gemilerin geçişini engellemek için Sözleşme'yi kullanamayacağını öne sürmektedir. Konrad, donanmaya destek gemileri olan mayın tarama gemilerinin çatışmacı ulusların savaş gemilerine uygulanan kısıtlamalardan muaf tutulması gerektiğini iddia etmektedir.[5]

Amiral James Stavridisin Görüşü: Amerika Birleşik Devletleri Donanması Emekli Amirali ve NATO eski Müttefik Başkomutanı olan James Stavridis, Türkiye'nin mayın tarama gemilerini engellemesinin Montrö Sözleşmesi'nin kötüye kullanılması olduğunu ileri sürmektedir. Stavridis, mayın tarama gemilerinin savunma niteliğini ve Ukrayna ekonomisini ayakta tutmadaki rollerinin altını çizmektedir. Stavridis, bir NATO müttefiki olarak Türkiye'nin kararını yeniden gözden geçirmesini ve gemilerin geçişine izin vermesini önermektedir.[6]

Ukraynanın Bakış Açısı: Ukrayna İçişleri Bakanı danışmanı olan Anton Gerashchenko, Türkiye'nin İngiltere tarafından hibe edilen mayın tarama gemilerinin geçişine izin vermeyerek Montrö Sözleşmesi'ne bağlı kalma niyetinde olduğunu belirtmektedir. Gerashchenko, Sözleşme'nin ihlal edilmezliği konusunda Türkiye'de geniş bir mutabakat olduğunu kabul etmekte, ancak alternatif düzenlemelerin araştırılmasını önermektedir. Örneğin, gemilerin bayraklarını, Sözleşme'nin kısıtlamalarını resmen ihlal etmeden aşabilecek Romanya veya Bulgaristan'a transfer etmek.[7]

5. Deniz Varlıkları: Savaşta Stratejik Araçlar

Birleşik Krallık'ın Norveç ile daha kapsamlı bir Denizcilik Koalisyonunun parçası olarak iki Kraliyet Donanması mayın tarama gemisini Ukrayna Donanmasına göndermesi açık bir stratejik amacı ortaya koymaktadır. Her ne kadar farklı ülkelerden gelen çeşitli iddialar olsa da bu gemi transferinin asıl amacı devam eden Rusya-Ukrayna savaşında Ukrayna'nın gücünü artırmaktır. Bu girişim, Karadeniz'de barış ve istikrarı korumayı amaçlayan Montrö Sözleşmesi'nin getirdiği kısıtlamaları aşma çabası olarak görülmektedir.[8]

Birleşik Krallık Savunma Bakanı Grant Shapps tarafından da teyit edildiği üzere, Birleşik Krallık'ın yeni Denizcilik Koalisyonunun oluşturulmasındaki liderliği bu transferin stratejik niteliğinin altını çizmektedir. Norveç ve diğer müttefiklerin de dahil olduğu Koalisyon, Ukrayna'ya Karadeniz güvenliğini güçlendirmeye yönelik eğitim, ekipman ve altyapı da dahil olmak üzere uzun vadeli destek sağlamaya öncelik vermektedir.[9]

Bu girişim yalnızca Ukrayna'ya askeri teçhizat sağlamakla ilgili değildir. Amaç ayrıca Ukrayna Donanmasını Batılı müttefikler ve NATO ile daha uyumlu hale getirmek niyetiyle dönüştürmektir. Rus deniz mayınları tehdidine karşı önlem alma ve Rusya'nın Karadeniz'deki ablukasından ciddi ölçüde etkilenen Ukrayna'nın deniz ihracatını yeniden geliştirme vurgusu, bu mayın tarama gemilerinin stratejik öneminin altını çizmektedir.

Dahası, bu koalisyonun kurulması ve mayın tarama gemilerinin transferi, Birleşik Krallık ve müttefiklerinin Ukrayna'yı askeri alanda destekleme yönündeki daha geniş çaplı taahhütlerinin bir parçasıdır. Bu destek Rusya'nın büyük çaplı işgalinden bu yana Ukrayna kuvvetlerine sağlanan önemli miktarda askeri yardım ve eğitimle önemli ölçüde artmıştır. Denizcilik alanındaki uzmanlıkları ve geçmişleriyle Birleşik Krallık ve Norveç'in katılımı, bu transferin Karadeniz'deki güvenlik dinamikleri üzerindeki stratejik etkilerini daha da pekiştirmektedir.

6. Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni Uygulaması ve Hukuki Değerlendirmeler

Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ne mutlak bağlılığını incelerken, mayın tarama gemilerini savaş gemisi olarak tanımlayan yasal sınıflandırmaların ve hükümlerin tartışmanın merkezinde yer aldığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu bölümde bu sınıflandırmalar, uluslararası hukuk uzmanlarının görüşleri ve Montrö Sözleşmesi'nin söz konusu hükümleri incelenerek Türkiye'nin bu karmaşık jeopolitik senaryodaki hukuki gerekçelerine ışık tutulacaktır.

Mayın Tarama Gemilerin Hukuki Tanımı ve Uluslararası Antlaşmaların Yorumlanması: *Oxford Learners' Dictionaries*'e (Oxford Öğreniciler Sözlüklerine) göre mayın tarama gemisi "mayınları bulup, imha eden askeri bir gemi "dir. Bu tanım mayın tarama gemilerini kategorik olarak askeri gemiler sınıfına sokmakta ve antlaşmaların yorumlanmasına yön veren Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VCLT) 31inci Maddesi ile uyum sağlamaktadır. Bu hukuki dayanak, mayın tarama gemilerinin hukuki açıdan savaş gemisi olarak sınıflandırılmasını desteklemekte ve Türkiye'nin tutumunu anlamak için temel bir bakış açısı sağlamaktadır.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Donanma Destek Kuvvetlerine Yönelik Görüşü: Montrö Sözleşmesi'nde donanma destek gemilerini ele alan 9uncu Madde, bunları açıkça "Savaş Gemileri" başlığında sınıflandırmaktadır. Bu sınıflandırma, mayın tarama gemileri gibi donanma destek gemilerinin Sözleşme kapsamında savaş gemisi olarak kabul edilmeyebileceği fikrine doğrudan karşı çıkmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin uluslararası anlaşmalara bağlı kalırken karşılaştığı hukuki karmaşıklıkların altını çizmektedir[10].

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ndeki Detaylı Tanımlar: Montrö Sözleşmesi'nin 8inci Maddesi, savaş gemilerinin tanımları ve özelliklerine ilişkin Ek II'ye atıfta bulunmaktadır. Burada 'destek gemileri' bir savaş gemisi türü olarak kategorize edilmekte ve mayın tarama gemilerinin savaş gemisi olarak daha geniş bir şekilde sınıflandırılmasını pekiştirmektedir. Bu özel sınıflandırma, Türkiye'nin bu gemilerin

geçişini kısıtlamaya yönelik hukuki savlarını desteklemektedir[11].

Birleşik Krallık Mayın Tarama Gemilerinin Özelliklerinin Analizi: Kraliyet Donanması'nın resmi internet sitesinde ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, Birleşik Krallık mayın tarama gemilerinin özellikleri incelendiğinde, bu gemilerin Montrö Sözleşmesi kapsamında destek gemileri olarak sınıflandırılmalarını engelleyen özelliklere sahip olmadıkları görülmektedir. Sözleşme'nin Ek II Bölüm B (6)'sında belirtildiği gibi, hariç tutan özelliklerin bulunmaması, bu mayın tarama gemilerini savaş gemisi tanımıyla daha da uyumlu hale getirerek, Sözleşme hükümleri ve Türkiye'nin yorumuyla uyumlu hale getirmektedir[12].

7. Ukraynanın Uluslararası Hukuka Göz Ardı Edilen Bağımlılığı

Birleşik Krallık-Ukrayna donanma aktarımı bağlamında Montrö Sözleşmesi'nin uygulanmasına ilişkin mevcut tartışma, Ukrayna'nın uluslararası hukuka olan güveninin, özellikle de aynı Sözleşmeye daha önce yaptığı başvurunun kritik bir yönünü vurgulamaktadır. Bu bölümde Ukrayna'nın Montrö Sözleşmesi'ne ilişkin geçmişteki eylem ve açıklamaları incelenerek, söz konusu eylem ve açıklamaların tutarsızlıklarına dikkat çekilecektir.

Şubat 2022'de Rusya'nın işgalinin ardından Ukrayna'nın Ankara Büyükelçisi Vasyl Bodnar, Türkiye'den boğazlarını Rus gemilerine kapatmasını talep etmiştir. Bodnar, Montrö Sözleşmesi'nin Rus gemilerine karşı uygulanması için açıkça çağrı yapmıştır: "Hava sahasının, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının Rus gemilerine kapatılmasına ilişkin resmi talebimizi Türk tarafına ilettik"[13]. Bu talep, Türkiye'nin özellikle savaş zamanlarında savaş gemilerinin geçişini düzenlemesine izin veren Sözleşme hükümlerini esas almıştır.

Bodnar'ın Rus işadamlarına yaptırım uygulanması ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'e karşı bir koalisyon kurulması çağrısı da Ukrayna'nın saldırganlık karşısında uluslararası desteğe ve uluslararası kural ve sözleşmelere bağlılığa olan acil ihtiyacını vurgulamıştır. Bu talep, Montrö Sözleşmesi'nin Rus askeri faaliyetlerine karşı önlem almak ve Ukrayna'nın konumunu güvence altına almak üzere bir araç olarak algılanan öneminin altını çizmiştir.

Ancak o zamandan bu yana durum değişmiştir. Ukrayna'nın, İngiltere'nin mayın tarama gemilerini Ukrayna'ya gönderme girişimine ilişkin mevcut tutumu ve Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ne bağlı kalmasına verdiği tepki, daha önceki tutumuyla çelişiyor gibi görünmektedir. Daha önce Sözleşme'nin Rusya'ya karşı katı bir şekilde uygulanmasını savunan Ukrayna, şimdi İngiliz mayın tarama gemilerinin geçişine izin verecek daha esnek bir yorumu savunuyor gibi görünmektedir[14].

Türkiye'nin 2022 yılında Ukrayna'nın Boğazların Rus gemilerine kapatılması yönündeki ilk talebine verdiği yanıt Sözleşme hükümleri ile uyumlu olmuştur. Reuters tarafından bildirildiği (2022) ve Euronews'in "News Fact" bölümü tarafından da doğrulandığı üzere (2023), Türkiye Montrö Sözleşmesinin uygulanması konusunda tutarlı bir yaklaşım sergilemiş ve daha önce Rusya'ya karşı Sözleşmenin hükümlerine riayet etmiştir[15].

Bu tarihsel bağlam ve Ukrayna'nın Montrö Sözleşmesi'ne olan geçmişteki güveni, uluslararası hukukun ve uygulamasının karmaşıklığına ışık tutmaktadır. Bu, ülkelerin Montrö Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmaları farklı durumlarda kendi çıkarları doğrultusunda nasıl kullanabileceklerinin altını çizmekte ve uluslararası hukukun tutarlı ve tarafsız bir şekilde uygulanmasına duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır.

Sonuç olarak Ukrayna'nın Montrö Sözleşmesi'ni 2022'de bir kez daha yürürlüğe koyması, mevcut durum için önemli bir zemin teşkil etmektedir. Bu durum, Sözleşmenin bölgesel jeopolitikteki önemini ve tutarlı bir şekilde uygulanmasının ehemmiyetini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin her iki durumda da Sözleşme'ye bağlılığı, ilgili taraflardan bağımsız olarak bölgesel istikrarı koruma ve uluslararası hukuku destekleme taahhüdünü yansıtmaktadır. Bu tutarlılık, uluslararası anlaşmaların bütünlüğü ve uluslararası ilişkilerde güvenin artırılması açısından hayati önem taşımaktadır.

8. 2024 Yılında Karadeniz'deki Gerilimin Artması Olasılığı

Son gelişmeler bazı Batılı ülkelerin Montrö Sözleşmesi'nin bir boşluğunu yakalamanın yollarını araştırdıklarını göstermektedir. Böylesi bir faaliyette bulunmak, Karadeniz bölgesinin jeopolitik konjonktürünü daha da karmaşık hale getirebilecektir. Bu arayış, Üç Deniz Girişimi'nin (3SI) gelişen odağı ile beraber hesaba katıldığında, stratejik bakımdan önemli olan bu bölgenin potansiyel istikrarsızlığı konusunda önemli endişeler doğurmaktadır.

Donanma gemilerinin Türk Boğazlarından geçişini düzenleyen Montrö Sözleşmesi, uzun zamandır Karadeniz'de istikrarın temel taşlarından biri olmuştur. Bazı Batılı ülkelerin bu eskiden beri süregelen yasal çerçeveye alternatif bulma çabaları, Sözleşme'nin getirdiği kısıtlamaları aşmaya yönelik stratejik bir niyete işaret etmektedir. Buna benzer manevralar, yalnızca Montrö Sözleşmesi tarafından uygulanan yasal düzene meydan okumakla kalmayıp, aynı zamanda zaten istikrarsız olan bölgede gerilimi tırmandırma riski de taşımaktadır.

Bu bağlamda, başlangıçta Orta ve Doğu Avrupa'da enerji, ulaştırma ve dijital altyapı alanlarında işbirliğini geliştirmek için kurulan 3SI'nin rolü giderek daha önemli hale gelmektedir. İlk olarak 2016 Dubrovnik Bildirisi'nde ortaya konan 3SI; Adriyatik, Baltık ve Karadeniz bölgelerinde ekonomik kalkınma ve güvenliği teşvik etmeyi amaçlamıştır ("Üç Deniz Girişimi," AVİM, 2016). Ancak 2016 sonrasında özellikle de Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik taarruzuna cevaben amacında yaşanan değişim, Girişimi daha siyasi bir yöne doğru yönlendirmiştir.

3SI'nin Ukrayna'ya yönelik siyasi ve askeri desteğe giderek daha fazla odaklanması, başlangıçtaki ekonomik ve altyapısal hedeflerinden önemli bir sapmayı yansıtmaktadır. Odak noktasındaki bu değişim Girişimi Karadeniz'deki jeopolitik gerilimlerin tırmandırılmasında rolü olan taraflardan biri haline getirmiş ve potansiyel olarak bölgenin istikrarsızlaşmasında kullanılmıştır. NATO üyesi devletlerin 3SI içinde ağırlıklı olarak yer alması, NATO'nun Karadeniz'deki etkisinin bir uzantısı olarak algılanabileceği ve bölgesel

gerilimleri artırabileceği için bu durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Ayrıca Romanya'nın Ukrayna sınırına yeni bir otoyol inşa etmesi gibi Romanya limanlarına alternatif ulaşım koridorları oluşturmayı amaçlayan altyapı gelişmeleri, ekonomik kalkınmanın ötesine geçen stratejik bir boyutu yansıtmaktadır.[16] Bu projeler altyapı açısından yararlı olmakla birlikte Karadeniz'deki güç dengesini değiştirebilecek jeopolitik sonuçlar da taşımaktadır.

9. Montrö Sözleşmesi'nin Uygulanmasına İlişkin Kapsamlı Değerlendirme

İngiltere'nin mayın tarama gemilerini Ukrayna'ya gönderme kararının ardından, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi kapsamında Türk Boğazlarının koruyucusu olarak üstlendiği rol gündeme gelmiştir. Bu bölüm, Türkiye'nin stratejik konumu ve Sözleşme'nin uygulanmasının daha kapsamlı etkileri hakkında daha fazla bilgi verecektir.

Karadeniz İstikrarının Korunmasında Türkiyenin Merkezi Rolü

Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'ni, özellikle de 20 ve 21inci Maddeleri uygulaması Karadeniz'de bölgesel dengenin korunmasındaki önemli rolünün altını çizmektedir. Bu uygulama, yalnızca geçişlerin düzenlenmesinin ötesine geçerek, Birinci Dünya Savaşında gerçekleşen Karadeniz Baskını sırasında gözlemlenen denizcilik niyetlerinin kritik rolüne benzer şekilde, deniz konuşlandırmalarının ardındaki amaçların değerlendirilmesini de kapsamaktadır.

Birleşik Krallık'ın Aktarım Niyetlerinin Yorumlanması

İngiltere'nin mayın tarama gemilerini Ukrayna'ya aktarma niyeti resmi açıklamalarda da belirtildiği üzere (İngiltere Hükümeti, 2024) uluslararası ilişkilerin önemli bir yönünü ortaya koymaktadır. Sözleşme, gemilerin haklarını bayrak devletlerine göre değerlendirmektedir (Karadeniz devletleri için 8 ve 9uncu Maddeler, Karadeniz-dışı devletler için 20inci Madde). Bununla birlikte, Ukrayna ihtilafında bir gerilim tırmandırma hareketi olarak görülebilecek bu tür gemi aktarma faaliyetleri arkasındaki niyet, Türkiye'nin Montrö çerçevesindeki karar alma sürecinde kritik bir etken haline gelmektedir.

Bu durum, denizcilik manevralarının jeopolitik dinamiklerde önemli bir rol oynadığı I. Dünya Savaşı'ndan kalma tarihi emsalleri yansıtmaktadır. Mevcut senaryoda gemilerin (İngiliz, Bulgar, Romanya veya Ukrayna bayrakları altında) mülkiyeti Sözleşme kapsamında önemli bir yasal unsur olsa da, konuşlandırılmalarının ardındaki genel niyet daha büyük önem taşıyabilir. Eğer bölgesel istikrarsızlığın veya çatışmaların daha da tırmandırılmasına sebep olacağı algılanırsa, bu niyet Türkiye'nin Karadeniz'de istikrar sağlayıcı bir güç olarak üstlendiği rol kapsamında dikkatle değerlendirilmelidir.

Karar Verme Sürecinde Yasal ve Tarihsel Emsaller

Türkiye'nin bu gemilere geçiş izni verme veya vermeme kararı, yasal ve tarihi emsallere uygun olarak, bayrak devleti ve tonaj gibi salt yasal formalitelerin ötesine geçmektedir. Bu karar, donanmanın konuşlandırılmasının ardında yatan niyetlere dayalı olarak, bölgesel istikrar üzerindeki potansiyel etkilerin daha geniş bir değerlendirmesini kapsamaktadır. Karar, yasal yükümlülükler ile jeopolitik sağduyu arasında karmaşık bir dengeyi yansıtmaktadır.

Geçişi Düzenleyen Mekanizmalar

Montrö Sözleşmesi uyarınca Türkiye özellikle 20 ve 21inci Maddelere dayanarak savaş gemilerinin Boğazlardan geçişini düzenleme hakkına sahiptir. Eğer İngiliz bayrağı taşıyan gemiler Türkiye tarafından Karadeniz güvenliği veya barışı için bir tehdit olarak görülüyorsa, geçişleri meşru bir şekilde kısıtlanabilir. Buna karşılık, eğer bu gemiler Bulgar veya Romanya bayrağı taşıyorsa, her ikisi de Karadeniz devleti olduğu için Türkiye'nin geçişi engelleme yetkisi sınırlı olacaktır (8inci Madde). Bu gibi durumlarda Türkiye ancak gemilerin Sözleşme hükümlerini ihlal etmesi halinde geçişi kısıtlayabilir.

Gemi Geçişinin Geciktirilmesi

Türkiye, Montrö Sözleşmesi'nin 8 ve 21inci Maddelerine dayanarak gemilerin Boğazlardan geçişini geciktirebilir. Gemilerin Bulgar veya Romanya bayraklı olması ve Sözleşme hükümlerine uyması halinde, Türkiye'nin doğrudan engelleme yetkisi sınırlıdır (8inci Madde). Ancak Türkiye, gemilerin teknik kapasitelerinin ve uluslararası standartlara uygunluğunun incelenmesini gerektiren güvenlik ve çevre standartlarıyla ilgili düzenlemeler uygulayabilir (22 ve 23üncü Maddeler). Ayrıca Türkiyenin deniz trafiğini düzenleme yetkisi (14üncü Madde) potansiyel olarak ek denetimler veya prosedürler de dahil olmak üzere gemilerin geçiş süreçlerini etkileyebilir.

10. Sonuç: Bölgesel İstikrarın Koruyucusu Olarak Türkiye'nin Rolü

Sonuç olarak Türkiye'nin Rusya-Ukrayna çatışması sırasında İngiltere'nin mayın tarama gemilerini Ukrayna'ya gönderme girişimini ile ilgilenmesi, ülkenin Montrö Sözleşmesi'nin uygulanmasındaki önemli rolüne örnek oluşturmaktadır. Türkiye bu sözleşmeye sıkı sıkıya bağlı kalarak uluslararası hukuka ve Karadeniz bölgesinde istikrarın korunmasına yönelik güçlü bir bağlılık sergilemiştir. Uluslararası baskıları ve yasal yükümlülükleri dengeleyerek bu deniz araçlarının geçişini kısıtlama kararı Türkiye'nin karmaşık uluslararası meselelerde sorumlu bir aktör olarak rolünü vurgulamaktadır.

Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'nin tutarlı ve tarafsız bir şekilde uygulanmasıyla nitelendirilecek icraatları, uluslararası hukukta tarafsızlığın öneminin altını çizmektedir. Bu yaklaşım Karadeniz'de istikrarlı bir jeopolitik ortama katkıda bulunmakta ve Türkiye'nin küresel sahnedeki güvenilirliğini artırmaktadır. Bu çalışma ile Türkiye, sadece bölgesel

jeopolitikte kilit bir oyuncu olarak değil, aynı zamanda ulusların stratejik açıdan önemli bölgelerde barış ve istikrarı korumak üzere uluslararası anlaşmaları nasıl yönlendirebileceklerine dair bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır.

*Fotoğraf: Birleşik Krallık Donanması

[1] League of Nations-Treaty Series 1936. Volume CLXXHI - 1936-1937 □ No 4001-4032. No: 4015, ss. 213-241. Bakınız: https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/Volume%20173/v173.pdf

[2] Teoman Ertuğrul Tulun. The Montreux Convention: A Regional And Global Safety Valve. Center for Eurasian Studies (AVİM) Report March 2020 No: 17, p. 7.

[3] Türkiye Denies Minehunter Ships Entering Ukraine via Bosphorus, *Hürriyet Daily News* , January 4, 2024, sec. Diplomacy, https://www.hurriyetdailynews.com/turkiye-denies-minehunter-ships-entering-ukraine-via-bosphorus-189358 ; Soraya Ebrahimi, Turkey Blocks Passage of British Minehunter Ships Heading to Ukraine, *The National*, January 2, 2024, sec. Europe, https://www.thenationalnews.com/world/europe/2024/01/02/turkey-blocks-passage-of-british-minehunter-ships-heading-to-ukraine/.

[4] Dezenformasyonla Mücadele Merkezi [@dmmiletisim], Bazı basın yayın organlarında yer alan, Birleşik Krallık tarafından Ukraynaya hibe edilen mayın avlama gemilerinin Türk Boğazlarından Karadenize geçişlerine izin verildi iddiası doğru değildir. Türkiye, Rusyanın Ukraynaya yönelik özel askeri operasyonunu derhal savaş ☀https://t.co/I2NIBa1dOp, Tweet, *Twitter*, 2 Ocak 2024, https://twitter.com/dmmiletisim/status/1742152318366163297.

[5] John Λ Konrad V, John Λ Konrad V | LinkedIn, Social Media Page, *LinkedIn*, 2024, https://www.linkedin.com/in/gcaptain/ ; John Λ Konrad V [@johnkonrad], Well I Found My First False Community Notes. The Montreaux Convention Has Several Articles. The Only Article Activated Was Article 19 That Prevents Only Warships from BELLIGERENT Nations from Entering. Russia and Ukraine Are the Only Belligerents and Minehunters Are Naval ☀ Https://T.Co/m3t3BxmcOA, Tweet, *Twitter*, January 6, 2024, https://twitter.com/johnkonrad/status/1743621787416490418.

[6] Admiral James Stavridis, Admiral James Stavridis, USN, Ret. on X: Turkey Blocking Royal Navy Minehunters Is a Misuse of the Montreaux Convention. Minehunters Are Entirely Defensive. Their Use Allows Ukraine to Keep Its Economy Alive. As a NATO Ally, Turkey Should Reverse Course Here and Allow These Ships to Transit. Https://T.Co/fTuD2qKO0Q / X, Social Media Page, *X (formerly Twitter)*, January 3, 2024, https://twitter.com/stavridisj/status/1742616882715238449.

[7] Anton Gerashchenko [@Gerashchenko_en], Anton Gerashchenko Twitter Profile, Tweet, *Twitter*, 2024, https://twitter.com/Gerashchenko_en ; Anton Gerashchenko [@Gerashchenko_en], Turkey Has Announced Its Intention to Ban Two Minesweepers That the United Kingdom Is Handing over to Ukraine from Transiting Its Waters on Their Way to the Black Sea, - Reuters Reported with Reference to a Statement by the Turkish Presidential Communications Directorate. ☀Https://T.Co/AztKDUQLsv, Tweet, *Twitter* , January 6, 2024, https://twitter.com/Gerashchenko_en/status/1743591968788169099.

[8] Ebrahimi, Turkey Blocks Passage of British Minehunter Ships Heading to Ukraine.

[9] The Rt Hon Grant Shapps MP and Ministry of Defence a, British Minehunting Ships to Bolster Ukrainian Navy as UK and Norway Launch Maritime Support Initiative (UK Government, December 11, 2023), https://www.gov.uk/government/news/british-minehunting-ships-to-bolster-ukrainian-navy-as-uk-and-norway-launch-maritime-support-initiative.

[10] Teoman Ertuğrul Tulun, *The Montreux Convention: A Regional And Global Safety Valve* , Report Series of Center for Eurasian Studies 17 (Ankara: Terazi Publishing and Center for Eurasian Studies, 2020).

[11] Tulun.

[12] Royal Navy, Sandown-Class Minehunters (Royal Navy, 2024), https://www.royalnavy.mod.uk/equipment/ships/sandown-class ; Hunt-Class Mine Countermeasure Vessels (Royal Navy, 2024), https://www.royalnavy.mod.uk/equipment/ships/hunt-class.

[13] Ukraine Asks Turkey to Close Black Sea Straits to Russian Vessels: Envoy, *Hürriyet Daily News*, February 24, 2022, sec. Diplomacy, https://www.hurriyetdailynews.com/ukraine-asks-turkey-to-close-black-sea-straits-to-russian-vessels-envoy-171766.

[14] John Konrad, Turkey Blocks UK Minehunters From Black Sea, *Captain*, January 2, 2024, https://gcaptain.com/turkey-blocks-uk-navy-from-clearing-black-sea-mines/.

[15] Sophia Khatsenkova, Fact-Check: Is the Turkish Navy Blocking Russian Ships from Crossing the Bosphorus Strait?, *Euronews*, November 3, 2023, sec. *The Cube*, https://www.euronews.com/my-europe/2023/11/03/fact-check-is-the-turkish-navy-blocking-russian-ships-from-crossing-the-bosphorus-strait ; Tuvan Gumrukcu, Jonathan Spicer and Jonathan Spicer, Russian Warships Curb Tilts Turkey to West, Risks Russias Ire, *Reuters* , February 28, 2022, sec. World, https://www.reuters.com/world/russian-warships-curb-tilts-turkey-west-risks-russias-ire-2022-02-28/ ; Tuvan Gumrukcu, Turkey Urges Respect for Black Sea Straits Pact after Closing Access, *Reuters*, 1 Mart 2022, sec. Middle East, https://www.reuters.com/world/middle-east/turkey-urges-respect-black-sea-straits-pact-after-closing-access-2022-03-01/.

[16] Clash Report [@clashreport], Romania Is Building a New Highway to the Border with Ukraine, Which Will Create a New Transport Corridor. The Goal Is to Provide Access from Ukraine to Romanian Ports, Bypassing Poland, Hungary and Slovakia. Romanian Media Reports That around 3,000 Workers and Hundreds Of ☀https://T.Co/4iZydRLdgo , Tweet, *Twitter*, January 7, 2024, https://twitter.com/clashreport/status/1743934467603890178.

Yazar Hakkında :

Teoman Ertuğrul Tulun , Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) analisttir. Dr. Teoman Ertuğrul Tulun, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi doktorasını Ankara İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. Avrupa Birliği Çalışmaları, Küreselleşme, Yabancı Düşmanlığı, Nefret Söylemi Çalışmaları ve Uluslararası İlişkiler *alanlarında çalışmalar yapmaktadır.*

Atıfta bulunmak için: TULUN, Teoman Ertuğrul. 2026. "KARADENİZ BÖLGESİNİN ZORLU VE DEĞİŞEN JEOPOLİTİK ORTAMINDA 1936 MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ'NİN UYGULANMASININ DİKKATLİ İDARESİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2024 / 3. Mart 25. Erişim Kasım 14, 2026. https://avimbulten.org/tr/Analiz/KARADENIZ-BOLGESININ-ZORLU-VE-DEGISEN-JEOPOLITIK-ORTAMINDA-1936-MONTRO-BOGAZLAR-SOZLESMESI-NIN-UYGULANMASININ-DIKKATLI-IDARESI

AVİM
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır